

Örmények Jeruzsálemben

Dum-Tragut, Jasmine: Die Armenier in Jerusalem. = Europa Ethnica. 68. Jg. 2011. 3-4. no. 114-120. p.

A másfélezer éves jeruzsálemi örmény kolónia a legfolyamatosabb életű anyaországon kívüli örmény közösséget foglalja magába, világa szorosabban nem köthető a 11-20. század között a környezeti megrázkódtatások során folyamatosan bővülő, világméretű diaszporához. A maga valójában a nemzeti örökség egyedi színfoltját testesíti meg. Örmény telepések megjelentek már Nagy Tigrán i.e. 1. századi palesztinai hódítása nyomán, majd az i.u. 1-2. századi római-örmény kapcsolatok fonalán. Állandó, szervezett közösségük azonban csak az örmény kereszténység 4. századi megszületésével jött létre, amikor az Örmény Apostoli Egyház létrehozta a maga szentföldi támaszát a jeruzsálemi örmény patriarchátus alakjában. Az örmény kereszténység gyors készenlétének, az anyaország relatív közelségének köszönhetően – Bizánc ellenőrzése alatt is – megalapozó szerepbe került a palesztinai keresztény örökség megerősítését illető tennivalókkal. Mindenekelőtt az örmény szerzetesség tevékenysége vált meghatározóvá Palesztina korai monasztikus életében. A 4.-8. század között a tágabb régióban mintegy 70 örmény kolostor épült fel, a jeruzsálemi hívőközösség pedig a városlakosság markáns csoportját és a város fontos gazdasági tényezőjét alkotta.

Az arab impériumváltással, a 7. századtól a hódítók, amennyire tolerálták a keresztény jelenlétet, inkább az erőteljes városi jelenléttel is bíró, vagyonos örményekben láttak partnert, mint más keresztényekben. Az ezredforduló előtt a félezerre tehető szerzetesség mellett mintegy ezer örmény család lakta a várost. Kialakult szerepüket a Szentföldet felszabadító európai keresztiesek „Jeruzsálemi Királyságában” is megőrizhették, s helyzetük az arabok visszatéréseével, majd az oszmán fennhatósággal (1516) sem változott. (A tanulmányban bőséggel részletezve.) Sorukat időről-időre új meg új anyaországi menekült-csoportok gyarapították a 20. századdal bezárólag, nem csak az „Ifjú török” népiertás idején, de a korai 90-es évek posztszovjet időszakában is (gazdasági migráció, Hegyi Karabah-konfliktus). Ez utóbbi két bevándorlási hullám jelentős tömegeket mozgatott Palesztina irányában.

A Brit Mandátum időszaka Izrael állam megalakulásáig tulajdonképp a jeruzsálemi keresztény örménység legvirágzóbb korszaka volt, maradéktalan kulturális kiteljesedéssel, gazdasági felemelkedéssel. Az örmények száma, bár jelenlétük már nem korlátozódott a székvárosra, ekkorra el-

érte a 16 ezret. A súlyos zsidó-arab konfrontáció árán megszületett Izrael állam és a kettéosztott város folyamatos további konfrontációkkal kísért élete ezzel szemben az első pillanattól visszavetette az arabokkal általában jó kapcsolatokat ápoló örménység helyzetét és kilátásait. Megindult a közösség elöregedése és erodálódása, az elvándorlás, a történelmi negyed lakóépületeinek pusztulása – az államalkotó újnemzet közönyétől kísérve. A lélekszám mára visszament alig másfél ezerre (a történelmi negyeden belül néhány százra), az egyének pedig bezárkózók lettek.

Alapvetően a jeruzsálemi örmények 20. századi vérfrissítése vezetett oda, hogy hosszúra nyúlt történetük során először bomlott meg a közösség szociokulturális egysége. A sokáig a történelmi negyedbe zárkózott etnikum települtsége nemcsak kilépett a negyed falain kívülre, de a kiterjedésében alaposan megnövekedett város határait is átlépte. A 20. századi fejlődés a közösség hármás rétegzettségét eredményezte, amely nyelvi sajátosságokban is megnyilvánul. – Az alapréteg az utóbbi évtizedek során mindinkább fogyatkozó, a történelmi negyeddal egybeforró őscsaládoké, melyek a családfát olykor nyolcszáz/ezer évre vezetik vissza és a történelmi idők, az arabokkal való együttélés őstapasztalatát hordozzák. Ugyanakkor múltjukra, gazdasági pozícióikra alapozott elit-tudatukat kulturális teljesítményük régóta nem igazolja. Tradicionális nyelvük fejlődése nemcsak leszakadt az anyaországi folyamatokról, de arab elemekkel színeződött, nyelvhasználatuk pedig az idők folyamán örmény-arab kétnyelvűségre váltott. – A történelmi csoport a maga mentalitásával és „avított” nyelvvel távolságtartásra vezetett a kései bevándorlókkal, ám anélkül is szociális választófal emelkedett közöttük. Az 1915/17-es menekültek nyelvükben a modern nyugat-örmény idiómát hozták magukkal, amely az örmény irodalmi nyelvnek is alapjává vált. Kultúrájuk egészében is fölénybe került a tősgyökeres örményekével szemben. Ugyanakkor ez a réteg engedett utat – vegyesházasságokkal is – az identitásvesztésnek, persze, nem zsidó, hanem palesztin-arab irányban. – A posztszovjet kori, legutolsó bevándorlási hullám, nyelvében is, megint egy másféle: a kelet-örmény típussal bővítette a jeruzsálemi és a tágabb izraeli örménység összetételét. Ők azok, akiknek a letelepedése már nem feltétlenül szorított Jeruzsálem területére. A magukkal hozott nyelv a szovjet érának köszönhetően az oroszsal színezett keleti örmény változatot képviselte.

A jeruzsálemi örmény történeti örökség legfőbb hordozója, amely a városi közösség meggyökerezését és fejlődését is megalapozta, természetesen az egyházi központ – a Szent Jakab-székesegyházzal és a kolostorral, a liturgiai hagyománnyal, a papi szemináriummal és sok ezer, ritka kéziratot, ősnymtatványt őrző könyvtárával. A vallási hagyomány eleven súlya mindinkább csökken ugyan a világiasodással, a szárnyai alatt a múlt

azonban elevenen tapintható. A jeruzsálemi örmények városi és a vallási öröksége az örmény nemzeti történelem és kultúra étellel teli oldalhajtása, a keresztény világkultúra páratlan gazdagságú szigete a más ívású zsidó-arab környezetben. További megőrzésének feladatai a kézzel fogható hanyatlásban ma fokozott erőfeszítéseket kívánnának.

Komáromi Sándor

A globális faji és a zsidó irányultságú identitás között: Megbélyegzés ellenes stratégiák az Izraelben élő etióp zsidók között

Mizrachi, Nissim, Zawdu, Adane: Between global racial and bounded identity: choice of destigmatization strategies among Ethiopian Jews in Israel = Ethnic and Racial Studies, 2012, 35.Vol. 3.No. 436-452. p.

A tanulmány bevezetőjében a szerzők két válaszadó reagálását ismertetik Obamának, az USA első színesbőrű elnökké választásának hírére. A két reagálást a kulturális repertoár két ellentétes pólusának nagymértékű megnyilvánulásaként értékelik. Az egyik pólus a különbözőséget, a másik az integrációt és a részvételt hangsúlyozza. Dana, izraeli etióp végzős hallgató az Interneten felhívást tett közzé célzottan megszólítva az etióp hallgatókat és fiatal értelmiségieket, amelyben Obama megválasztását a fajgyűlölet felett aratott nagy győzelemként értékeli, és ezt megünnepeendő egy nagy party-t akar szervezni a média bevonásával jelezve, hogy ez milyen nagy jelentőséggel bír az Izraelben élő etiópok számára. Dana szerint az izraeli etiópok minden tekintetben a legalacsonyabb státusban vannak az országban. A másik pólust Adam képviseli (Izraelben működő ügyvéd), aki a neten válaszolva élesen ellenzi a kezdeményezést. Hangsúlyozza, hogy az ilyen megmozdulás nem áll érdekében az etióp zsidóknak. Leszögezi, hogy az ő helyzetük teljesen különbözik az amerikai feketétől, akiket rabszolgaként hurcoltak be ellentétben velük, akik önként tértek vissza szülőföldjükhöz, hazájukba. Ezért ő a gyerekeit zsidó szellemben, az izraeli örökség szellemében fogja nevelni, ez identitása alapja, nem a bőrszíne, ezért eszményképként sem pl. a fekete énekeseket kell csodálni csak azért, mert ők is feketék. A felmérésben résztvevő munkásosztálybeli és középosztálybeli válaszadók többsége elveti azt a megbélyegzés elleni stratégiát, amit Dana képvisel. A többség a cionista projekt egyenrangú partnereként az integráció és részvétel stratégiáját akarja választani a megbélyegzés elkerülésére.

Dana elképzelései csak a középosztályhoz tartozó interjúalanyok kis szegmense körében találtak kedvező visszhangra.

A két hang közötti kontraszt felhívás volt olyan vizsgálat lefolytatására, amely célja annak megértése, hogy egy etnikai csoport (az Izraelben élő etióp zsidók) mi módon tudja átalakítani a csoportidentitásához kapcsolódó róla kialakult negatív képet.

A kutatás kontextusba helyezése érdekében a szerzők röviden vázolják az etiópok Izraelbe történt bevándorlásának hátterét, történetét. A 20. században több hullámban érkeztek a bevándorlók, létszámuk mára kb. száztízezer fő.

Az izraeli szociológusok, kulturális antropológusok csak nemrégiben – a „fekete izraeliek” érkezése után – kezdték a közbeszédbe beemelni a faj társadalmi, intézményi és szimbolikus értelemben vett fogalmát. Ezen tanulmányhoz kapcsolódó ösztöndíj keretein belül néhány szerző rámutatott a „fekete zsidók” marginális helyzetére. Mivel ezek az elemzések ritkán bírnak empirikus megalapozottsággal, ez a tanulmány azért, hogy feltárja az izraeli etióp zsidók megbélyegzés elleni stratégiáját, új jellemzőket ad a meglévő szakirodalomhoz.

Vizsgálati módszerként a szerzők a több-bemenetes hógolyó mintavételi eljárást alkalmazták, amely széleskörű és változatos ismeretségi hálózat létrehozását teszi lehetővé. A kutatócsoport tagjai a hálózatba tartozó személyekkel interjút készítettek. Jelen tanulmány 40 mélyinterjúra épül.

A 2008-2009 között készült interjúk amhara és héber nyelven folytak. A megkérdezett férfiak és nők 20-60 év közöttiek voltak, csak érettségivel rendelkeztek, alacsony státusú fehér- ill. kékgalléros pozícióban dolgoztak, akiket alsó középosztálybelinek ill. munkásosztálybelinek sorolhatunk be.

Volt még 10 egyetemi végzettségű fiatal értelmiségi, akik már Izraelben születtek vagy kisgyermekként kerültek az országba.

A mélyinterjúk és az adatfelvétel során azt akartuk megtudni, hogy napi életük tapasztalatai alapján a megkérdezettek hol és miképpen jelölik ki és értik meg a társadalmi és szimbolikus határvonalakat, és ezeket hogyan kezelik.

Az interjúadatok átírása minőségbiztosítási okokból (a pontosság, a kérdező memóriája miatt) az adatfelvételt követően rövid időn belül megtörtént. Az összegyűjtés után az adatok az ATLAS.ti tartalomelemző szoftver segítségével kódolásra kerültek, és kvalitatív adatelemzési technika alkalmazásával történt meg az elemzésük (pl. mátrix elemzés). A beszámolók és kérdőívek részletes tartalomelemzése során kiemelten fókuszáltunk arra, hogy az interjúalanyaink miképpen értették bevándorló státusukat a cionista narratíva kontextusában; zsidó irányultságú identitásukat; hogyan használták a beilleszkedő reaktív stratégiákat, mint pl. a nyelvet és az ön-